

2. Бутенко В. Д. Відповідальність за порушення законодавства у сфері загальнообов'язкового державного пенсійного страхування / В. Д. Бутенко // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. – 2004. – № 3 (Ч. 1). – С. 31–34.

3. Дудоров О. О. Проблеми кримінально-правової охорони системи оподаткування України : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.08 "Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право" / Дудоров Олександр Олександрович. – Луганськ, 2007. – 528 с.

4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [А. М. Бойко, Л. П. Брич, В. К. Гришук та ін.] ; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – [7-ме вид., переробл. і допов.]. – К. : Юридична думка, 2010. – 1288 с.

5. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [А. М. Бойко, Л. П. Брич, В. К. Гришук та ін.] ; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – [9-те вид., переробл. і допов.]. – К. : Юридична думка, 2012. – 1316 с.

6. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації : навчальний посібник / В. О. Навроцький – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 704 с.

УДК 351.746.2(477)

О.О Степанченко

**ПОНЯТІЙНО-КАТЕГОРІЙНИЙ АПАРАТ
КОНТРОЗВІДУВАЛЬНОГО ЗАХИСТУ
СЛУЖБОЮ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ
ЕКОНОМІКИ ДЕРЖАВИ**

У статті розглянуто питання щодо поняття контррозвідувального захисту Службою безпеки України економіки держави, визначено його мету. Проведено аналіз контррозвідувального захисту, з'ясовано основні його цілі та завдання.

Ключові слова: *безпека, оперативний пошук, контррозвідувальний захист, національна безпека, економіка, Служба безпеки України.*

В статье рассмотрены вопросы относительно понятия контрразведывательной защиты Службой безопасности Украины экономики государства, выяснено его цель. Проведен анализ контрразведывательной защиты, определено его основные цели и задания.

Ключевые слова: *безопасность, оперативный поиск, контрразведывательная защита, национальная безопасность, экономика, Служба безопасности Украины.*

In the article a question is considered in relation to the concept of counter-intelligences defence by security of Ukraine of economy of the state Service, his aim is certain. The analysis of counter-intelligences defence is conducted, his primary purposes and tasks are found out.

Key words: *safety, operative search, counter-intelligences defence, national safety, economy, security of Ukraine Service.*

Специфіка охорони соціальних цінностей і забезпечення безпеки на сучасному етапі розвитку держави і суспільства зумовлює необхідність дослідження понятійно-категорійного апарату як важливої передумови пізнання сутнісних ознак та виявлення якісних характеристик контррозвідувального захисту Службою безпеки України економіки держави, встановлення його місця як у системі теоретичних понять і категорій теорії в цілому, визначення перспективних напрямів його вдосконалення.

Вихідним поняттям для "контррозвідувального захисту" є контррозвідувальна діяльність. Відповідно до ст. 1 Закону України "Про контррозвідувальну діяльність" [1] контррозвідувальна діяльність - це спеціальний вид діяльності у сфері забезпечення державної безпеки, яка здійснюється з використанням системи контррозвідувальних, пошукових, режимних, адміністративно-правових заходів, спрямованих на попередження, своєчасне виявлення і запобігання зовнішнім та внутрішнім загрозам безпеці України, розвідувальним, терористичним та іншим протиправним посяганням спеціальних служб іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб на інтереси України.

Згідно із п. 2 ст. 6 Закону одним із видів контррозвідувальної діяльності є контррозвідувальний захист органів державної влади, правоохоронних і розвідувальних органів, охорони державної таємниці, а також контррозвідувального забезпечення економічного, інформаційного, науково-технічного потенціалу, оборонно-промислового і транспортного комплексів та їх об'єктів.

Ст. 3 цього Закону спеціально уповноваженим органом державної влади у сфері контррозвідувальної діяльності визначає Службу безпеки України.

Це положення на сьогодні є базовим для розуміння суті контррозвідувального захисту та його основних ознак, які необхідно розглянути докладніше.

Контррозвідувальний захист має державний характер, оскільки здійснюється в інтересах і за правилами держави спеціально уповноваженим на те державним органом, діяльність якого має винятково правовий характер, тобто здійснюється відповідно до чинного законодавства. У зв'язку з цим контррозвідувальний захист є одним із видів правоохоронної діяльності, що містить у собі функції спеціальних державних органів із метою охорони права шляхом застосування юридичних заходів впливу відповідно до закону і при дотриманні встановленого ним порядку.

Повноваженнями для проведення контррозвідувального захисту володіють спеціальні суб'єкти, наділені особливою компетенцією оптимально і результативно вирішувати відповідні завдання. Для цього держава створює Службі безпеці України певні умови, виділяє фінансові та матеріальні кошти, забезпечує підбір і навчання посадових та інших осіб, а також надає інші можливості для виконання ними своїх специфічних завдань.

При цьому контррозвідувальний захист уповноважених органів припускає сполучення гласних і негласних методів і способів роботи з використанням переважно таємних, прихованих від інших осіб, прийомів для досягнення своїх цілей. Негласний характер роботи у поєднанні з адекватними методами покликані швидко й ефективно боротися із загрозами національній безпеці, коли застосування інших способів, тобто гласних, не дозволяє досягти поставлених цілей. Як правило, методи контррозвідувального захисту застосовуються тільки у тому випадку, коли немає інших можливостей досягти поставлених цілей. Разом із тим, оскільки контррозвідувальний захист здійснюється у відкритому демократичному суспільстві, він припускає й певну, хоча й обмежену, гласність проведеної роботи.

Основним способом здійснення контррозвідувального захисту є проведення оперативно-розшукових заходів, перелік яких визначений Законом України "Про оперативно-розшукову діяльність" [2]. Тільки за допомогою проведення оперативно-розшукових заходів досягаються цілі, заради яких реалізується контррозвідувальний захист спеціально уповноваженим на те органом. Ці цілі визначені Конституцією України шляхом ієрархії цінностей, де на першому місці стоять інтереси людини і громадянина. Звідси контррозвідувальний захист і оперативно-розшукові заходи в його системі здійснюються з метою захисту життя, здоров'я, прав і свобод людини і громадянина від злочинних посягань. При цьому, як можна побачити далі, інтереси людини є переважною цінністю як у змісті самого контррозвідувального захисту, так і у тих цілях, на досягнення яких він спрямований [3, с. 32]. У спеціальній літературі зазначено, що ефективність функціонування Служби безпеки України у реалізації прав і свобод людини залежить від алгоритму дії органів і підрозділів, тактики конкретного співробітника у цьому процесі [4, с. 36].

Також контррозвідувальний захист здійснюється з метою захисту власності і забезпечення безпеки суспільства і держави від злочинних посягань. Під власністю в цьому випадку розуміються приватна, дер-

жавна, колективна та інші форми власності, що підлягають однаковому захисту незалежно від їхнього виду.

Безпека – це стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави від внутрішніх і зовнішніх загроз. Життєво важливими інтересами вважається сукупність потреб, задоволення яких забезпечує існування й можливість прогресивного розвитку особистості і держави. Основним об'єктом безпеки є: особистість – її права і свободи; суспільство – його матеріальні і духовні цінності; держава – її конституційний лад, суверенітет і територіальна цілісність [5].

Поняття "безпека" пройшло складний еволюційний шлях, за цей час його зміст значно розширився. Сьогодні термін "безпека" вживаються в юридичній лексиці, хоча у літературі сформувалося кілька підходів до розуміння його суті. Згідно з першим, безпека трактується через категорію "ризик". ДСТУ 2293-99 визначає термін "безпека" як стан захищеності особи та суспільства від ризику зазнати шкоди [6, с. 15]. "Ризик" – це "усвідомлена можливість небезпеки, ... дія із сподіванням успіху" [7, с. 570].

Забезпечення безпеки має свої предметні сфери (економічна, інформаційна, екологічна, кримінологічна тощо) і просторово-об'єктові рівні (безпека держави, безпека регіону, безпека підприємства, безпека особи).

І останнє, на що слід вказати при аналізі контррозвідувального захисту – це забезпечення безпеки особи, суспільства і держави від злочинних посягань. Інакше кажучи, контррозвідувальний захист здійснюється при наявності ознак складу злочинів, які у компетенції Служби безпеки України. Разом із тим, у цьому випадку маються на увазі дві особливості. По-перше, контррозвідувальний захист не може здійснюватися у випадках цивільних, сімейних, трудових та інших правовідносин, хоча інформація про правопорушення в цій сфері нерідко міститься у відповідних базах даних оперативних служб. По-друге, оперативно-розшукова діяльність підрозділів Служби безпеки України, що здійснюють контррозвідувальний захист економіки держави (однойменного Департаменту), може вийти за межі відповідних складів злочинів, але тільки при наявності ознаки суспільної небезпеки. У цьому випадку органи, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, при вирішенні завдань контррозвідувального захисту, одержуючи й іншу інформацію про дії або події, що загрожують суспільству і державі, доводять її до відома належних державних установ й органів влади [8, с. 63-68].

Поняття контррозвідувального захисту нерозривно пов'язане із його завданнями, якими є:

1. Виявлення, попередження і запобігання загрозам безпеки України.
2. Виявлення і встановлення осіб, що готують загрози безпеці України, а також припинення їх протиправної діяльності.
3. Здобування інформації про події або дії (бездіяльність), що створюють загрозу безпеці України.

Крім того, порівняльний аналіз різних форм впливу на загрози економіці України [9; 10], дав змогу виявити такі особливості:

- його інтегративна функція відносно оперативно-аналітичного пошуку, психологічної, фінансової, оперативно-правової розвідки та інших підвидів розвідувального пошуку у різних суспільних сферах;

- основні процедури пов'язані з розшуковою роботою в інформаційному середовищі, встановленням (підбором) джерел цих відомостей, роботою з ними за задалегідь заданими параметрами, обробленими і доповненими оперативною інформацією;

- застосування спеціального переліку прийомів аналітичного, синтетичного, дедуктивного, формально-логічного, факторного та інших методів наукового оброблення інформації;

- органічна пов'язаність здобування інформації та її поглибленої профільної обробки;

- розширення розвідувального циклу від переробки вихідних відомостей в оперативну інформацію до доведення такої інформації до якісно нового знання про причини та умови злочинів, що може бути включено як у правоохоронний процес, так й у державно-управлінський.

Отже, виявлення загроз економіці у системі контррозвідувального захисту можна визначити як вид діяльності, здійснюваної спеціально підготовленими співробітниками оперативних підрозділів Служби безпеки України за допомогою підбора джерел, формування каналів одержання інформації, алгоритмізованої обробки з використанням спеціальних аналітичних прийомів сукупності даних, отриманих у результаті здійснення різних заходів і наступного вироблення експертних оцінок у формі спеціалізованих документів.

Цілями виявлення загроз економіці у системі контррозвідувального захисту є:

- встановлення явищ і процесів, що створюють загрозу охоронюваним цінностям у державній, економічній, інформаційній сферах;

– виявлення уразливих сфер, що можуть бути використані в злочинних цілях;

– ужиття заходів припинення, ослаблення або переорієнтації суспільно небезпечних проявів розроблювального об'єкта і нейтралізації (локалізації) суспільно небезпечної діяльності окремих осіб із застосуванням тривалих скоординованих операцій соціального контролю.

Різновидом цієї діяльності є виявлення і нейтралізація осіб, які готують загрози економічній безпеці України у сфері протидії рейдерству, що зумовлюють збирання інформації про кримінально активних осіб, їх зв'язки, злочинний досвід, наміри, характеристики особистості і системи соціальних відносин у їхньому оточенні, а також ужиття цілеспрямованих заходів щодо блокування їх кримінально-розшукові заходи, що забезпечують ефективність таких методів, як вплив через конфідентів на певні категорії осіб; роз'єднання шляхом проведення оперативних комбінацій у сфері їх діяльності; оперативне прикриття об'єктів для того, щоб зірвати злочинні плани осіб, котрі збираються вчинити злочин [11, с. 190].

Для виявлення цих осіб використовуються всі можливі гласні та негласні джерела інформації. Спрямованість оперативного пошуку припускає виявлення й оцінювання явищ, властивостей особистості, ситуацій, що мають криміногенне значення, тобто причино пов'язаних із розвитком злочинної поведінки, а також перевірку способу життя певних осіб, причетності або непричетності до вчинення злочинів [9, с. 16].

Таким чином, контррозвідувальний захист Службою безпеки України економіки держави – це система оперативно-пошукових, контррозвідувальних та інших заходів, здійснюваних гласно і негласно шляхом виявлення, попередження і запобігання загрозам економічній безпеці України, виявлення і припинення протиправної діяльності осіб, а також здобування інформації про події або дії (бездіяльність), що створюють загрозу економічній безпеці країни.

Використана література:

1. Про контррозвідувальну діяльність : Закон України від 26 грудня 2002 року № 374-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 12. – Ст. 89.
2. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-XII // Відомості Верховної Ради України. 1992. – № 22. Ст. 303.

3. Воронцов С. А. О соотношении оперативно-розыскной деятельности правоохранительных органов и контрразведывательной деятельности спецслужб / С. А. Воронцов // Правоведение. – 2003. – Вып. 5. – С. 30–34.
4. Погорілко В. Ф. Права та свободи людини і громадянина в Україні / В. Ф. Погорілко, М. І. Сірий. – К. : Ін Юре, 1997. – 240 с.
5. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19.06.2003 № 964-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 351.
6. Желібо Є. П. Безпека життєдіяльності : навч. посіб. / Є. П. Желібо, Н. М. Заверуха, В. В. Зацарний ; за ред. Є. П. Желібо і В. М. Пічі. – К. : Каравела ; - Львів : "Новий світ - 2000", 2001. – 320 с.
7. Івченко А. О. Тлумачний словник української мови: близько 7 тис. слів / А. О. Івченко / худож.-оформлювач І. В. Осипов. – Х. : Фоліо, 2005. – 766 с.
8. Редкоус В. М. Опыт законодательного регулирования контрразведывательной деятельности в государствах-участниках СНГ / В. М. Редкоус // Право и государство. – 2007. – № 12. – С. 63–68.
9. Закатов А. А. Розыскная деятельность : учеб. пособ. / А. А. Закатов. – Волгоград : ВОН МВД СССР, 1988. – 40 с.
10. Погорецький М. В. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі : моногр. / М. В. Погорецький. – Х. : Арсіс ЛТД, 2007. – 576 с.
11. Мохов Е. А. Организованная преступность и национальная безопасность России : монограф. / Е. А. Мохов. – М. : "Вузовская книга", 2002. – 224 с.

УДК 349.6

О.П. Шем'яков

**ЗМІСТ УПРАВЛІННЯ
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯМ
ТА ОХОРОНОЮ НАВКОЛИШНЬОГО
ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА В УКРАЇНІ**

В статті досліджуються теоретичні питання визначення змісту управління природокористуванням та охороною навколишнього природного середовища, визначені сучасні проблеми та запропоновані базові поняття. Робота є частиною комплексного дослідження правових питань регулювання суспільних відносин в галузі використання і охорони природних ресурсів.

Ключові слова: *право природокористування; охорона навколишнього природного середовища; правове регулювання; державне управління.*

В статье исследуются теоретические вопросы определения содержания управления природопользованием и охраной окружающей природной среды, определены современные проблемы и предложены базовые понятия. Работа является частью комплексного исследования правового регулирования общественных отношений в сфере использования и охраны природных ресурсов.